

ПОЛІТИКА ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВ І РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК «ПОСТІМПЕРСЬКОГО ПРОСТОРУ» ЩОДО УСРР (1919–1923 РР.)

Олег Купчик
Київ, Україна

Проаналізовано політичні переговори демократичних Грузії, Польщі, Литви, Латвії й Естонії з УСРР. Розкрито обставини досягнення ними домовленостей щодо налагодження офіційних відносин. З'ясовано умови встановлення РСФРР офіційних стосунків з радянською Україною. Висвітлено причини, які завадили радянським Білорусі, Вірменії, Азербайджану й Далекосхідній республіці, досягти політичних домовленостей з УСРР.

Ключові слова: *дипломат, договір, переговори, повноважний представник, повноважне представництво, угода*

Після розпаду Російської імперії на її терені утворились незалежні держави. Деякі з них, програвши боротьбу за національну державність, змінили радянські республіки. Попри те вони вирішили налагодити з УСРР на початку 1920-х років офіційні відносини.

Окремі їх аспекти стали предметом досліджень істориків [2; 3; 4]. Попри це, поза їх увагою залишився переговорний процес між демократичними державами, радянськими республіками, які утворились на терені колишньої Російської імперії з УСРР. Тому метою статті є з'ясувати обставини налагодження офіційних відносин утворених на терені колишньої Російської імперії демократичних держав і радянських республік з УСРР.

Ще 28 січня 1919 р. раднарком УСРР звернувся до європейських держав встановити офіційні відносини [20, спр. 626, арк. 2]. Першою на пропозицію встановити офіційні відносини відгукнулася Грузинська республіка. Її уряд 6 грудня 1920 р. повідомив раднарком про готовність провести у Москві переговори, на які призначив Г. Махарадзе. УСРР представляв повипред в РСФРР Ю. Коцюбинський.

Ще раніше грузинський уряд намагався допомогти грузинам, які волею долі опинились в Україні, повернутись на їх історичну Батьківщину. 30 червня 1920 р. він звернувся до раднаркому за дозволом для 19 грузин (1 професора, 15 лікарів і 3 юристів) вирушити додому [20, спр. 586, арк. 10зв., 12зв.]. Але раднарком відмовив, аргументувавши відсутністю відповідної угоди. Більше того, відмовив у наданні проживаючим в Україні грузинам статусу іноземних громадян. Водночас зазначив, що досягнення політичних домовленостей обов'язково стане підґрунтям для укладення «репатріаційної угоди» й «угоди про оптацію громадянства» [8, с. 32].

Не готовий офіційно визнати УСРР, грузинський уряд усіяко затягував переговори. Проте стрімкий наступ Червоної армії до Тифлісу змінив ситуацію навпаки: прагнення грузин якнайшвидше укласти договір, і намагання раднаркому тепер затягнути переговори. Ю. Коцюбинський телеграфував до наркомату закордонних справ, що грузинський уряд відразу погодився з усіма головними умовами договору.

У наслідок, 31 січня 1921 р. Г. Махарадзе і Ю. Коцюбинський підписали «Договір між УСРР і Грузією», який складався з преамбули й 11 статей [6]. Відповідно до договору відбувалось взаємне офіційне визнання, відмова від фінансових претензій, встановлення дипломатичних і торгівельних відносин. Цього ж дня підписано «Договір про оптацію громадянства» і «Тимчасові правила перевезення майна залізницею і засобами УСРР грузинами, які оптували громадянство Грузії, під час переселення з УСРР» [1, С. 95–100].

Очікуючи встановлення у Грузії радянської влади, УСРР зволікала з ратифікацією договору. У листі до голови раднаркому Х. Раковського заступник наркома закордонних справ Л. Ковалів радив не виносити договір для затвердження на засідання ВУЦВК [20, спр. 628, арк. 176]. Зрештою, через те, що 25 лютого 1921 р. Червона армія захопила

Тифліс, договір так не ратифікували. А у березні ВУНК заарештувала грузинських консулів Цегареллі (в Харкові) й Ушверидзе (в Одесі). Репатріацію у липні ц.р. провели вже український і грузинський раднаркоми. Тоді до дому повернулось 150 грузин [20, спр. 640, арк. 79].

Прикметно, що встановити дипломатичні відносини мали намір український і грузинський раднаркоми. З цією метою 24 листопада 1922 р. «повноважним представником» до Тифлісу призначено М. Скрипника [20, спр. 572, арк. 192]. Проте утворення СРСР й у зв'язку із цим централізація влади завадили цьому.

Так само з проханням надати проживаючим в Україні литовцям, латвійцям й естонцям «статус іноземних громадян» до раднаркому восени 1920 р. звернулись уряди демократичних Литви, Латвії й Естонії. Раднарком 25 листопада ц.р. запропонував спочатку укласти політичні договори [17, с. 218].

Під час переговорів з Литвою, радянські дипломати розраховували на позитивний вплив від визнання тієї ще 12 липня 1920 р. радянською Росією. Враховували територіальні претензії Польщі, яка за підтримки Франції претендувала на Вільнюс. Знали, що такі провідні країни як Велика Британія, Франція і США затягують політичне визнання Литви, яке відбулось аж у грудні 1922 р. З іншого боку, укладенням договору з Литвою, радянські дипломати розраховували завадити утворенню ворожого для них військово-політичного блоку «Балтійська Антанта» і спільного «румунсько-польсько-литовського фронту» [20, спр. 601, арк. 8, 42].

Коли УСРР разом з РСФРР проводила з Польщею у Ризі мирні переговори, до неї з пропозицією провести політичні переговори 17 грудня 1920 р. звернувся уряд Литовської республіки. Він погодився, щоб вони пройшли у Москві. Литовську делегацію на переговорах очолив посол в РСФРР Ю. Балтрушайтіс. УСРР представляли Ю. Коцюбинський і член ЦК КП(б)У Ф. Кон [20, спр. 628, арк. 12зв., 46-47].

Під час переговорів у січні 1921 р. литовці виступили до раднаркому з вимогою повернути майно, яке російські війська вивезли з території Литви і залишили на території України в роки Першої світової війни. Вимагали компенсувати шкоду за втрату чи зіпсування цього майна. А також запропонували амністувати литовців, засуджених за «політичними статтями». Ю. Коцюбинський у листі до Х. Раковського від 16 січня 1921 р. радив не амністувати литовців й не обмінювати їх на заарештованих у Литві більшовиків-українців, бо вони, видавши себе за громадян РСФСР, вже були обміняні відповідно до російсько-литовської угоди (12 липня 1920 р.) [20, спр. 628, арк. 48зв.]. Радник НКЗС УСРР А. Ждан-Пушкін у листі до Ю. Коцюбинського від 2 лютого ц.р. радив на значні майнові поступки не погоджуватись [20, спр. 628, арк. 49]. У наслідок, раднарком погодився повернути лише частину майна, компенсувати шкоду відмовився.

Очевидно, що укладення підписання між переговорними сторонами 28 січня угод про «Про порядок оптації литовського громадянства» і «Про перевезення залізницями і засобами УСРР майна біженців Литви під час їх реєвакуації з УСРР» [20, спр. 661, арк. 24-26] стало передумовою політичних домовленостей.

Конференція завершилась укладенням 14 лютого 1921 р. «Договору між УСРР та Литвою», який від литовського уряду підписали Ю. Балтрушайтіс, Й. Ванагас-Сімонайтис, Р. Йоделіс і К. Свілас, від раднаркому Ю. Коцюбинський і Ф. Кон. Договір складався з преамбули і 12 статей [5]. Відповідно до його ст. 6-8 раднарком зобов'язався повернути лише майно юридичних осіб [10, С. 3-4].

ВУЦВК затвердив договір 3 березня ц.р. [19]. Литовський парламент відмовився його ратифікувати, зажадавши доповнити ст. 6 в частині повернення майна литовських громадян-фізичних осіб. Призначений послом Машинський повідомив про це раднарком [20, спр. 662, арк. 67].

Той погодився підписати додаткову угоди і призначив для переговорів співробітників економічно-правового відділу наркомату закордонних справ Я. Істоміна і Й. Каменського. Литву представляв Машинський [20, спр. 616, арк. 76, 95, 98]. Переговори розпочались 16 грудня 1921 р. у Харкові [20, спр. 662, арк. 71-73]. Під час

них раднарком погодився повернути майно литовський духовних і культурно-освітніх закладів [20, спр. 590, арк. 3]. Однак сторони не змогли погодити дату встановлення юрисдикції раднаркому, від якої той зобов'язувався компенсувати реквізиції майна литовців, які проживали на території України. За таку зрештою погодились вважати 26 липня 1921 р., коли ВУЦВК прийняв постанову «Про основні приватні майнові права, які визнаються УСРР, охороняються її законами і захищаються судами УСРР» [20, спр. 590, арк. 3].

«Додаткову угоду» уклали 5 квітня 1922 р. Цього ж дня переговорні сторони підписали «Додатковий протокол до Додаткового договору» і «Тимчасові правила про перевезення залізницями УСРР при поверненні на батьківщину майна опантів Литви». Литовський парламент ратифікував політичний договір і додаткову угоду 5 травня. ВУЦВК затвердив додаткову угоду 13 жовтня [14]. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся у Харкові 26 жовтня 1922 р. [13] Відповідно до угод, литовці погодились аби раднарком повертав з Німеччини військовополонених додому найкоротшим шляхом, а саме через територію Литви [20, спр. 662, арк. 35].

Послом Литви призначено Машинського, першим і другим секретарями посольства відповідно І. Густайтіса та Е. Кречко. Повпредом у Литві призначено уповноважено УСРР у справах репатріації в державах Прибалтики Є. Терлецького, його заступником по Литві Я. Чужина [20, спр. 22, арк. 473; спр. 75, арк. 4-5].

18 березня 1921 р. у Ризі опісля «прелімінарного миру» (12 жовтня 1920 р.) й тривалих переговорів укладено «Мирний договір між УСРР і РСФРР – з одного боку й Польською республікою – з іншого». Він складався з преамбули, 26 статей, 10 додатків. Відповідно до договору польсько-український кордон проходив по р. Збруч. Раднарком погодився, щоб Польщі відійшли такі українські етнічні землі як Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Лемківщина, а також Східна Галичина й Західна Волинь [16, с. 15].

Згідно з договором УСРР і РСФРР “відмовились від претензій на ці землі” [11, с. 3–4]. Проте надалі наполягали на проведенні там плебісциту місцевого населення, яке мало дати згоду на приєднання західноукраїнських земель до Польщі на засадах автономії. Але цього плебісциту польська влада так і не провела. Через це раднарком постійно наголошував, що приєднання цих земель до Польщі є нелегітимним. Щоправда прямих територіальних претензій до польського уряду не висував. Навпаки зосередився на провокації чергової польсько-радянської війни, перемога у якій дозволила б радянізувати саму Польщу, а відтак переглянути мирний договір.

ЦВК затвердив мирний договір 14 квітня, ВУЦВК 17 квітня, а польський сейм ратифікував його 15 квітня [12]. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 30 квітня 1921 р. Повпредом УСРР у Польщі призначено О. Шумського. Послом Польщі в УСРР став Ф. Пулаский [18].

Затягування провідними європейськими державами Францією і Великою Британією визнання Латвійської республіки, обумовили укладення нею 11 серпня 1920 р. політичного договору з РСФРР, з якою налагодила офіційні відносини. Вони стали передумовою політичних переговорів Латвії вже з УСРР, яка у Ризі спільно з РСФРР проводила мирну конференції з Польщею.

Саме там раднарком отримав від латвійського уряду згоду розпочати попередні консультації, на яких УСРР представляли Ю. Коцюбинський і Ф. Кон, Латвійську республіку – Мессман. Аби зробити під час консультацій латвійців більш поступливішими раднарком навіть обговорював можливість надати “зерно в обмін на визнання” [20, спр. 14, арк. 1, 3-7, 11-12]. Через продовольчу кризу ті потребували кілька сотень тисяч пудів хліба. Але чи скористались сторони цією розмінною монетою з'ясувати не вдалось.

Під час попередніх консультацій латвійці цікавились головне можливістю підписати репатріаційну угоду й повернути додому 4,5 тисячі латвійців. Поставили також питання про повернення майна, вивезеного з території Латвії російськими військами під час Першої світової війни. Радянські дипломати запропонували попередньо укласти

політичний договір. Але через заперечення Франції і Великої Британії, які визнали Латвію 26 січня 1921 р., та вимушено відмовила. Щоб зробити латвійців поступливішими радянські дипломати пропонували навіть провести репресії проти латвійців. До цього не дійшло, але кількість латвійців, яким дозволили репатріюватись обмежили 1,5 тис. осіб. Заборонили виїзд кваліфікованим фахівцями. Відмовились повернути устаткування підприємств. До Латвії радянське керівництво навіть направило «робітничу делегацію», яка ознайомилась з умовами праці репатрійованих робітників. І зрозуміло, що висновок делегації був таким, що їхати туди не варто [20, спр. 628, арк. 8; спр. 640, арк. 5; спр. 660, арк. 24].

Уже під час першого засідання українсько-латвійської конференції у Москві 1 травня 1921 р., на якій УСРР представляли Ю. Коцюбинський і Лях, а Латвійську республіку З. Фельдман, Е. Шкіпсна і А. Харитоновський, переговорні сторони не порозумілись. У вітальному слові глава латвійської делегації З. Фельдман повідомив, що їх уряд пропонує підписати спершу угоди про оптацію біженців та реєвакацію їхнього майна. А їх підписання вже мало стати передумовою укладення політичного договору.

У відповідь, Ю. Коцюбинський інформував, що має повноваження укласти політичний договір, у якому будуть вирішені й ті питання, які цікавили латвійців. Дипломат зазначив, що раднарком УСРР цікавить: взаємне визнання, встановлення дипломатичних відносин, нейтралітет на випадок війни однієї з договірних сторін із третьою державою, а також укладення торгівельної угоди.

В свою чергу З. Фельдман запропонував розпочати погодження угоди про репатріацію біженців і реєвакацію їх майна, на що у радянських дипломатів були необхідні повноваження. А коли їх латвійські колеги отримають урядові повноваження розпочнуть переговори щодо укладення політичного договору. Як приклад навів, що російсько-латвійська репатріаційна угода була укладена раніше політичного договору.

Під час другого засідання конференції 27 травня 1921 р. латвійські дипломати надали повноваження для укладення політичного договору і переговорні сторони узгодили порядок денний, а саме: політичний договір між УСРР і Латвією, угода про репатріацію біженців та реєвакацію їх майна. Цього дня латвійці погодились з усіма, запропонованими радянськими дипломатами, положеннями політичного договору.

Протягом засідань 1, 6, 9 і 14 липня 1921 р. обговорювались питання обміну біженцями й повернення майна, вивезеного з Латвії російськими військами в роки Першої світової війни й розташованого в Україні. Під час засідання 18 липня раднарком відмовився повернути майно промислових підприємств, бо відповідно до ст. 1 політичного договору сторони взаємно відмовились від фінансових претензій. Радянські дипломати зазначили, що для встановлення, зберігання і ремонт цього промислового устаткування було затрачено значні кошти. Більше того, ці підприємства стали невід'ємною складовою української промисловості.

Під час засідання 26 липня латвійці продовжували наполягати, що майно розташували в Україні для зберігання, а після закінченні війни мали повернути. На це Ю. Коцюбинський відповів, що підприємства для зберігання вивозив не український раднарком, а тому підстави для їх повернення відсутні. Під час засідання 27 липня латвійці погодились, щоб їм повернули хоча б малі й середні підприємства (ст. 8). 30 липня політичний договір і угода про репатріацію біженців були відредаговані остаточно [20, спр. 660, арк. 40а, 42, 46-67, 71-73].

3 серпня 1921 р. у Москві укладено «Договір між УСРР і Латвією», який складався з преамбули і 14 статей. Цього ж дня сторони підписали угоду «Про репатріацію біженців». ВУЦВК ратифікував договір 14 вересня, латвійський парламент ратифікував його 6 грудня 1921 р. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 16 березня 1922 р. [20, спр. 45, арк. 206; спр. 700, арк. Зв.]. Повноважним представником у якості повпреда УСРР у державах Прибалтики призначено колишнього уповноваженого у справах репатріації Є. Терлецького. Його заступником по Латвії став М. Руденко.

Спочатку існувала думка, що функції посла Латвійської республіки в УССР за сумісництвом буде виконувати посол в РСФРР Е. Фельдман. В УСРР його заступав би генеральний консул. Але функції офіційного представника виконував уповноважений у справах репатріації Є. Ульман. У вересні 1921 р. він прибув до Харкова. Але через те, що раднарком продовжував перешкоджати у проведенні репатріації, латвійський дипломат залишив Україну, а управління уповноваженого у справах репатріації зрештою так і не було реорганізовано в посольство [20, спр. 53, арк. 4; спр. 75, арк. 4-5зв.; спр. 591, арк. 55; спр. 660, арк. 82].

Так само у Ризі український раднарком отримав згоду провести політичні переговори від уряду Естонської республіки. Спочатку їх планували провести у латвійській столиці, згодом як місце проведення погодили Москву. Готуючись до переговорів радянські дипломати очевидно врахували політику провідних європейських держав щодо Естонії, які зокрема затягували її офіційне визнання і прийом до Ліги Націй, але планували залучити до антирадянської «Балтійської Антанти».

Досягти домовленостей мало сприяти укладення Естонією 2 лютого 1920 р. політичного договору з РСФРР. Її керівництво було переконане, що політичний договір УССР з Естонією буде корисним, а саме допоможе радянським дипломатам протидіяти «польському впливу» [20, спр. 628, арк. 84].

Впродовж червня-жовтня 1921 р. сторони погоджували порядок денний майбутніх переговорів. Естонський уряд пропонував спочатку підписати «репатріаційну угоду». Раднарком навпаки наполягав, щоб спершу укласти політичний договір. Аби «натиснути» Х. Раковський 30 червня повідомив, що естонцям, які проживали в Україні, статусу іноземних громадян не нададуть і будуть застосовувати до них радянське законодавство, тобто призивати на військову службу до лав Червоної армії і т.д. [20, спр. 687, арк. 3].

Українсько-естонська конференція розпочалась у Москві 14 жовтня 1921 р. На ній УСРР представляли Ю. Коцюбинський, Естонію Д. Варес і Ф. Вельнер. Вони розглянули й узгодили вступну частину та перші статті політичного договору: про взаємне визнання (ст. 1), відмову сторін від будь-яких фінансових претензій (ст. 2), заборонити перебування на своїй території осіб, військових формувань та організацій, які ставили за мету повалити уряд й існуючий політичний лад у протилежній державі (ст. 3), нейтралітет на випадок війни однієї зі сторін угоди з третьою стороною (ст. 5), встановлення дипломатичних відносин (ст. 14) [20, спр. 687, арк. 10-11зв., 14-15].

Під час засідань 18 і 21 жовтня раднарком погодився на репатріацію естонців. Погодився також повернути частину майна, зокрема бібліотеки, архіви, художні твори, документи, які російські війська вивезли з Естонії в час Першої світової війни, які були залишені в Україні. 24 і 27 жовтня сторони узгодили угоду про оптацію і порядок вивезення майна особами, які обирали естонське чи українське громадянство [20, спр. 687, арк. 16-21].

25 листопада 1921 р. Ю. Коцюбинський та Д. Варес, Ф. Вельнер уклали «Договір між УСРР і Естонією». Він складався з преамбули і 18 статей [20, спр. 687, арк. 48-52]. Цього ж дня підписали угоду «Про порядок оптації громадянства», «Правила вивезення майна осіб, які оптують українське (естонське) громадянство». Згодом підписали також «Додатковий протокол до ст. XVI Договору між УСРР і Естонією» (27 травня 1922 р.), «Додатковий протокол до Договору між УСРР і Естонією» (18 грудня 1922 р.) [7] і «Санітарну конвенцію» (25 червня 1923 р.) [20, спр. 700, арк. 4-4зв.].

Естонський парламент ратифікував договір 16 грудня 1921 р., ВУЦВК затвердив його 7 квітня 1923 р. [15]. Повноважним представником у якості повпреда УСРР в державах Прибалтики призначено уповноваженого у справах репатріації Є. Терлецького. Його заступником по Естонії став М. Гордон. Послом Естонської республіки в УСРР призначено за сумісництвом посла Естонської республіки в РСФРР [20, спр. 75, арк. 4].

Прагнучи переконати міжнародну спільноту в тому, що УСРР є незалежною і суверенною державою, офіційні відносини з нею налагодила РСФРР. 1 червня 1919 р.

вона уклала з українським раднаркомом міжнародний договір «Про військово-політичний союз». Аби спільними зусиллями й ефективно протистояти внутрішнім і зовнішнім ворогам УСРР погодилась, щоб «об'єднати» п'ять наркоматів. Відповідно до договору це були наркомати військових справ, народного господарства, шляхів сполучення, фінансів, праці.

28 грудня 1920 р. у Москві раднаркоми РСФРР і УСРР уклали «Робітничо-селянський договір». Відповідно до нього об'єднувались ще наркомати пошти й телеграфу, зовнішньої торгівлі, Вища рада народного господарства. Ці наркомати в Україні представляли «уповноважені», які призначались народними комісарами за поданням українського раднаркому.

Опісля 12 січня 1921 р. при раднаркомі РСФРР було акредитовано повноважне представництво УСРР. Повпредом призначено Ю. Коцюбинського. Сам дипломат про встановлення дипломатичних відносин писав, що «утворення місії УСРР у Москві було засобом пропаганди ідеї незалежності УСРР, сприяло швидкому налагодженню зв'язків між братніми радянськими республіками, розгортанню активної зовнішньої політики української радянської республіки на міжнародній арені» [9, С. 9–10].

Він резюмував, що «спираючись на РСФРР, уряд УСРР, через свою дипломатичну місію у Москві, уклав низку договорів і торгівельних угод. Українській дипломатичній місії, як першому закордонному представництву УСРР, випало складне і важке завдання бути посередником у справі оформлення і закріплення міжнародного становища УСРР шляхом укладення цілої низки угод» [9, С. 9–10].

27 листопада 1921 р. раднарком УСРР прийняв рішення українські дипломатичне й торгівельне представництва в Москві, які функціонували окремо, об'єднати. 29 листопада наркомат закордонних справ УСРР розпорядився найменувати їх надалі як «Повноважне представництво УСРР при РНК РСФРР». Офіційно об'єднання відбулось 16 грудня. Повноважним представником призначено М. Полоза, який до цього працював «повноважним представником УСРР у справах господарського будівництва при раднаркомі РСФРР» [20, спр. 1220, арк. 56; спр. 1223, арк. 50-52; спр. 1237, арк. 147; спр. 1249, арк. 270].

Проте утворення СРСР й подальша централізація влади російським раднаркомом обумовили зміну статусу офіційного українського представника у Москві. З правом вирішального голосу його ввели до складу Ради праці й оборони. З правом дорадчого голосу ввели до складу раднаркому РСФРР і ВЦВК. У зв'язку з централізацією росіянами влади у сфері зовнішньої політики український НКЗС згорнув роботу. 3 серпня 1923 р. повпредом УСРР при раднаркомі СРСР призначено П. Приходька, який до цього працював заступником у М. Полоза. 30 листопада 1923 р. український раднарком постановив українську місію у Москві йменувати «Повноважне представництво УСРР при раднаркомі СРСР» [21, с. 209, 213, 224].

Через перепони збоку російського раднаркому УСРР не змогла укласти політичний договір з Білоруською СРР. Без належного юридичного оформлення у Харкові деякий час функціонувало повноважне представництво Вірменської СРР, очолюване Л. Караханяном [20, спр. 22, арк. 93; спр. 37, арк. 4; спр. 572, арк. 183]. Але через протидію росіян власного повпредства у Єревані УСРР не заснувала. Обговорювала також можливість укладення політичного договору й обміну дипломатичними представництвами з Азербайджанською СРР. 8 грудня 1921 р. надала для переговорів повноваження Ю. Коцюбинському [20, спр. 620, арк. 3]. Але ініціативу знову припинив російський раднарком. Так само безуспішно намагалась налагодити офіційні відносини з Далекосхідною республікою. 25 серпня 1922 р. НКЗС УСРР доручено «сформувати склад місії» [20, спр. 14, арк. 109; спр. 572, арк. 151]. Проте централізація влади у сфері зовнішньої політики у зв'язку з утворенням СРСР завадила й тут.

Таким чином, Грузія першою з європейських держав 31 січня 1921 р. уклала міжнародний договір з УСРР. Демократичні Литва, Латвія й Естонія скористались офіційним визнанням й встановленням дипломатичних відносин з нею як «розмінною

монетою», щоб підписати репатріаційні договори й повернути вивезене під час Першої світової війни російськими військами майно, яке ті залишили в Україні. Відповідно до Ризького мирного договору до Польщі перейшли такі етнічні українські землі як Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Лемківщина, а також Східна Галичина й Західна Волинь. Через те, що польська влада не провела там плебісциту місцевого населення, український і російський раднаркоми не вважали приєднання легітимним.

Офіційні відносини з УСРР встановив й раднарком РСФРР. Проте саме через його спротив радянським Білорусії, Азербайджану, Вірменії, Далекосхідній республіці укласти з УСРР політичні договори не вдалось.

1. Бежуашвілі А. Україна і Грузія: дипломатичні відносини 1918–1920 років // Україна – Грузія: Хроніка 2000: Український культурологічний альманах. – 2002. – Вип. 47-48. – С. 20-110.
2. Веденєєв Д., Будков Д. Особливості зовнішньополітичного курсу та формування міжнародного відомства Радянської України (1918 – 1923 рр.) // Юність української дипломатії. Становлення зовнішньополітичної служби України в 1917–1923 роках / Веденєєв Д. – К., 2006. – С. 192-217.
3. Даниленко О. В. Відносини Української СРР європейськими країнами (1920-ті роки): Монографія / Даниленко О. В. – К. : ФОП Корзун Д. Ю., 2011. – 354 с.
4. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917 – 1923 рр.: Монографія / Дацків І. Б. – Тернопіль : Астон, 2009. – 520 с.
5. Договір з Литвою // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 5 берез.
6. Договір між Радянською Україною та Грузією // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 13 лют.
7. Додатковий договір між УСРР та Естонією // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 30 трав.
8. Кіладзе С. Невідомі сторінки дипломатії // Україна – Грузія: Хроніка 2000: Український культурологічний альманах. – 2001. – Вип. 43. – С. 27-33.
9. Купчик О. Р. Діяльність Повноважного представництва УСРР при РНК РСФРР (1921–1923 рр.) // Проблеми історії та історіографії України: Програма і матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні / Наук. ред. проф. Казьмирчука Г. Д. – К. : Науковий світ, 2010. – С. 9-10.
10. Міровий договір між Україною і Литвою. – Харків, 1922. – 16 с.
11. Міровий договір між Україною й Росією з одної сторони й Польщею з другої. – Рига, 1921. – 33 с.
12. Надзвичайна сесія ВУЦВК. Ратифікація мирного договору з Польщею // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 20 квіт.
13. Обмін ратифікаційними грамотами мирного договору між УСРР і Литвою // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 27 жовт.
14. Про затвердження угоди з Литвою // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 14 жовт.
15. Ратифікація угоди УСРР з Естонією // Вісти ВУЦВК. – 1923. – 12 квіт.
16. Скляренко Д. Є. Україна і Ризька мирна конференція (1920–1921 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / Д. Є. Скляренко. – К., 2000. – 20 с.
17. Українська РСР на міжнародній арені. Збірник документів (1917–1923 рр.) / Від. ред.: В. М. Корецький; Упор.: К. С. Забігайло, М. К. Михайловський, І. С. Хміль – К. : Наукова думка, 1966. – 668 с.
18. Українське посольство у Варшаві // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 14 жовт.
19. Українсько-Литовський договір // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 9 берез.
20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 4. – Оп. 1.
21. Чуприна М. С. Партійна, державна та військова діяльність Ю. М. Коцюбинського: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / Чуприна Михайло Степанович. – К., 1971. – 230 с.